

PAPER DETAILS

TITLE: Türkmen Efsanelerinde Sayılar

AUTHORS: Songül Keskin

PAGES: 27-37

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3760027>

Çeşm-i Cihan:
Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E - Dergisi
ISSN: 2149-5866
Sayı: 11 (Temmuz) 2024 s.27-37, TÜRKİYE
DOI: 10.30804/cesmicihan.1444228
Araştırma Makalesi

TÜRKMEN EFSANELERİNDE SAYILAR

Songül KESKİN*

Öz: Halk edebiyatı ürünleri ortaya çıktığı milletin gelenek, görenek ve inançlarını belli toplumsal ritüelleri barındırmaktadır. Halkın ortaya koyduğu bu ürünler yıllar içinde çeşitlenmiştir. Bu çeşitlilik içinde yerini almış türlerden biri de hemen her toplumda var olan efsane türüdür. Efsane türü bünyesinde barındırdığı unsurları kuşaktan kuşağa aktarmakta ve bu bağlamda büyük önem arz etmektedir. Efsanelerin barındırdığı önemli unsurlar arasında sayılar yer almaktadır. Sayılar bütün toplumlarda kullanılmakta ve bu sayılara kutsiyet atfedilmektedir. Türk kültüründe, Şamanizm’de ve İslamiyet’te sayılar belli anlamlar yüklenerek kullanılmıştır. Şamanizm’de yer alan sayıların İslamiyet’te de benzer şekilde yer aldığı ve belli başlı işlevler yüklendiği görülmektedir. Sayılarla ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında bu sayıların rastgele seçilmediği belli anlam ve işlevler yüklendiği bununla beraber 1, 2, 3, 4, 7, 40 sayılarının yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Çalışmamızda Halk kültür ve inancının taşıyıcısı olan efsanelerde sayılar incelenmiştir. Bu bağlamda 120 Türkmen Efsanesi incelenmiş ve efsanelerde yer alan sayılara yüklenen anlamlar, sayıların işlevlerini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Efsane, Türkmen Efsaneleri, Halk Kültürü, Sayılar, Ritüeller.

NUMBERS IN TURKMEN LEGENDS

Abstract: Folk literature products contain the traditions, customs and beliefs of the nation in which they emerged and certain social rituals. These products produced by the public have diversified over the years. One of the genres that has taken its place in this diversity is the myth genre that exists in almost every society. The legend genre transmits its elements from generation to generation and is of great importance in this context. Numbers are among the important elements of legends. Numbers are used in all societies and sacredness is attributed to these numbers. In Turkish culture, Shamanism and Islam, numbers are used with certain meanings. It is seen that the numbers in Shamanism are also included in Islam in a similar way and have certain functions. When we look at the studies on numbers, it is seen that these numbers are not chosen randomly but have certain meanings and functions, and the numbers 1, 2, 3, 4, 7, 40 are used extensively. In our study, numbers were examined in the legends that carry the folk culture and belief. In this context, 120 Turkmen Legends were examined and it was aimed to reveal the meanings attributed to the numbers in the legends and the functions of the numbers.

Keywords: Legend, Turkmen Legends, Folk Culture, Numbers, Rituals.

Başvuru/Submitted: 28.02.2024

Kabul/Accepted: 12.03.2024

Giriş

Farsçada hikâye, masal veya yaygın olarak anlatılan meşhur olayları ifade etmek için kullanılan efsane sözcüğü; batı dillerinde Latince kökenli legend/legende kelimesi ile karşılanmıştır. Edebiyatımızda mitleri, tarihî ve dinî olayları olağanüstülüklerle anlatan kısa, sözlü halk edebiyatı ürünlerini belirtmek için bu sözcük kullanılmıştır (Aslan, 2008, 287). Bunun

* Bartın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Yüksek Lisans Öğrencisi, ORC-ID: 0009-0000-8638-3214, e-mail: songulkeskin67@gmail.com.

yanı sıra halk edebiyatının önemli ürünlerinden olan efsaneler üzerine halkbilimciler tarafından pek çok tanımlama çalışması yapılmıştır. Bu halkbilimcilerden Şükrü Elçin, efsaneleri toplumdaki belli başlı durumlarla bağdaştırarak bu türü tanımlama yoluna gitmiştir. Araştırmacı bu türü tanımlarken toplumsal etkilerine dikkat çekmiş; insanoğlunun tarih sahnesine çıktığı ilk andan itibaren doğup gelişen inanç, anane, adet ve törenlerinin şekillenmesinde rolü olan ürünler olduğunu ifade etmiştir (1986, 314).

Halk kültür ve inanışlarının taşıyıcısı olan efsaneler, farklı isimlerle ya da çeşitli türlerin içinde fakat aynı işlevle hemen her toplumda var olmuştur. Bu toplumlardan biri de gelenek, görenek, dil ve edebiyat yönüyle Türkiye Türklerine benzeyen Türkmenlerdir. Türkmenlere ait efsaneler Türkiye’de var olan efsanelerle benzerlik göstermekte ve bir takım ortak unsurları barındırmaktadır. Türkmenistan’da Türkmen folkloru ve efsaneleri üzerine araştırmalar yapmış önemli kişilerden biri Amanmırat Baymıradov’dur. Baymıradov, 1975 yılında hazırladığı doktora tezinde Türkmen efsaneleriyle ilgili önemli çalışmalar yapmıştır (Erol Çalışkan, 2012, 72). Bu çalışmanın devamını farklı çalışmalar takip etmiştir. Bu çalışmaların neticesinde Türkmen efsaneleri, Türkmen halk edebiyatı ürünleri içerisinde yerini almıştır. Bu efsanelerde genellikle olmuş ya da olabilecek durumların ele alındığı görülmektedir (Erol Çalışkan, 2012, 12-13).

Edebiyatın hemen her türünde halk inanışlarını, adetlerini, gelenek ve göreneklerini yani insana dair olanı görmek mümkündür. Özellikle halk edebiyatı ürünleri oluşurken ait olduğu topluma dair hemen her şeyi içine almakta insanoğlunun serüveni ve inançlarıyla yoğrulmaktadır. Nesilden nesile aktarılan bu halk ürünlerinde zamanla değişiklikler yaşanmış olsa da değişmeyen aynı kalan temel unsurlar görülmektedir. Halk edebiyatı ürünleri incelendiğinde dikkat çeken unsurlardan biri; bu ürünlerde yer alan, sıkça tekrar eden ve belli anlamlar yüklenen sayıların varlığıdır.

Tarihin çok eski dönemlerinden günümüze halk kültürü ürünlerinde belli başlı sayılar yer almış ve varlığını korumuştur. Toplumda sıkça kullanılan ve belli ritüellerde varlığını devam ettiren sayıların kökleri mitolojik döneme kadar gitmekte ve inançla bağlantılı olduğu görülmektedir.

Antik Yunan’da Pythagoras Tanrı’nın pozitif tam sayıları yarattığını ifade etmiş ve Pythagorasçılar Tanrı’nın yarattığına inandıkları sayılara dini anlamlar yüklemişlerdir. Yine bunlar tüm evrenin sayılardan ve bu sayıların oranlarından meydana geldiğine inanmışlardır (Kılıç, 2006, 31). Özel anlamlar yüklenen ve kutsal görülen bu sayılar arasında 1, 2, 3, 4, 7, 9, 40 gibi sayılar kullanım sıklığı nedeniyle özellikle göze çarpmaktadır. Bu sayıların kaynağına dair inanışlar mitolojik döneme kadar gitmekte bir kısım sayıların kaynağı ise tarih boyunca etkileşim kurulan ve kazanılan değişik kültürlerle, inançlara dayanmaktadır (Durbilmez, 2007, 177).

Sayılar belli anlamlar yüklenmesi ve sayıların halk kültüründe kullanılması en eski Türk inancı olan Şamanizm'den İslamiyet'e kadar varlığını korumuştur. Anohin, *Altay Şamanlığına Ait Materyaller* adlı çalışmada Altaylarda Şamanlık ve dinî ritüellerle ilgili detaylı bilgi verirken şaman elbisesi olan “manyak” ile ilgili detaylara yer vermiştir. Zikredilen çalışmada; şaman elbisesinin her bölümü ve bu elbisede kullanılan semboller tek tek incelenmiştir. Şaman elbisesi üzerinde yer alan belli başlı objelerin belli sayıda olması özellikle dikkat çekicidir. Bu kutsal elbisede; 3 tutam ip, arka tarafında Tanrı Ülgen'in kızlarını temsil eden 9 sembol, 3'er tane dokuzluk sedef, sırt bölümünde 2 büyük metal, çingiraklarda 3 metal düğme şeklinde belli sayıda kullanıldığı görülmektedir¹. Bu çalışma İslamiyet'ten önce sayılara belli anlamlar yüklendiğini kanıtlar niteliktedir.

İslamiyet'in kabulüyle benzer sayıların kullanılmaya devam ettiği ve bu sayıların İslamiyet'te de yaygın olduğu görülmektedir. İslamiyet'in temel kaynaklarında kullanılan sayıların içeriği çok geniştir: Safa ve Merve arasında 7 defa say yapılması, şeytan taşlama yapılırken 7 taş atılması, Kâbe tavafının 7 defa Kâbe'nin etrafında dolaşarak yapılması, namazda secde edilirken bedeninin 7 kısmının yere değmesi en belirgin örneklerdir (Yücel, 2016, 30). Bunun yanı sıra Müslümanlığın kutsal kitabı olan Kuran-ı Kerim'de yer alan ayetlerde belli sayılarla karşılaşmak mümkündür. Ayrıca gusül, abdest gibi uygulamalarda ağza ve burna su alınması belli sayılarda yapılmaktadır. Yukarıda saydığımız örnekler İslamiyet'te de sayılara belli anlamlar atfedildiğinin göstergesidir.

İnanışlar ve kutsallık atfedilen unsurlar insanların yaşamını, kültürünü, adetlerini etkilemenin yanı sıra toplumun oluşturduğu ürünleri de etkilemiş ve bu ürünlere yerleşmiştir. İnançta ve gündelik ritüellerde sıkça kullanılan sayılar efsanelerde de yerini almıştır. Bu bağlamda Türkmen efsanelerinde sıkça yer alan sayılar incelenmiştir. Çalışmamızda Şerife Seher Erol Çalışkan'ın *Türkmen Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma (İnceleme ve Metinler)* adlı doktora tezinde bir bütün olarak yer verdiği 120 Türkmen efsanesi incelenmiş, efsanelerde kullanılan sayılar tespit edilmiştir. Bu efsanelerde yer alan sayıların kullanım sıklığı ve bu sayılara yüklenen anlamlar irdelenmiştir.

1. Türkmen Efsanelerinde Sayılar

1.1. “Bir” Sayısı

Pythagoras'a göre hiçbir benzeri olmayan önsüz, sonsuz tekliği “bir” sayısı ifade eder. Bir bütün canlıların bünyesinden çıktığı tanrıyı temsil etmektedir. Bununla beraber bir; yüce aklın, hikmetin yani ilahi varlığın simgesidir (Kılıç, 2006, 26). Başlangıçsal varlığın sayısı olan bir, her

¹bk. Andrey Viktoroviç Anohin, *Altay Şamanlığına Ait Materyaller*, çev. Zekeriya Karadavut, (Konya: Kömen Yayınları, 2006).

kültürde sayıların özü, aynı zamanda hem sayıların hem de varlıkların sonsuz dizisinin kaynağıdır (Çetinkaya, 2003, 92).

Türkmen efsanelerinde “bir” sayısı üç efsanede karşımıza çıkmaktadır. Bunları; *Baykuş*, *Küneürgeç Minaresi* ve *Asmanak* olarak sıralamak mümkündür.

Baykuş efsanesinde; zengin bir adamın tek oğlu vardır. Bu oğul bin bir özenle büyütülür fakat ailesinin kendinden beklediği erdemli davranışları göstermez ve annesinin bedduasını alır (Erol Çalışkan, 2018, 214). Efsanenin başka bir varyantında ise eşinin bedduasını alır. *Küneürgeç Minaresi* efsanesinde padişahın tek oğlu vardır ve bu oğlan seyahatler yapar. Seyahatleri sırasında gittiği bir ülkede yuvha denen yılan kendisini kandırmaya çalışır. Oğlan yanında bulunan vezirin nasihatlerini dinleyerek kendisini ve ülke halkını kurtarır, efsane mutlu sonla biter (Erol Çalışkan, 2018, 69). *Asmanak* efsanesinde Asmanak adındaki genç ve güzel kızın çok fazla görücüsü gelmesi ve buna dayanamayarak Allah’tan ıspanağa dönüştürmesini istemesi anlatılmaktadır: “*Ben bir onlar çok birisine varsam bir diğeri küsecek. Tanrım beni lezzetli bir ot yap, koy otu zenginde yesin fakirde.*” (Erol Çalışkan, 2018, 241).

Bu efsanelerde tek ve bir olandan beklenen erdemli ve akılcı davranışlardır. Bir eşsiz ve benzersiz olanın ifadesidir. *Baykuş* efsanesinde kendisinden beklenen davranışları yerine getirmeyen evlat olumsuz durumlarla karşılaşır. *Küneürgeç Minaresi*’nde delikanlı aklın ve nasihatlerin ışığında hem kendini hem de halkını kurtarır. *Asmanak*’ta ise tek olan kendini herkes için faydalı bir varlığa dönüştürür.

1.2. “İki” Sayısı

Birden sonra gelen “iki” sayısının evrendeki ikiliğe işaret ettiği düşünülmektedir. Pythagoras felsefesinde “iki” doğurgan ve dişildir, doğa bu dişilikten meydana gelmiştir (Kılıç, 2006, 39). İki sayısı İslamiyet’te de yoğun olarak kullanılmaktadır. Kuran-ı Kerim’de Allah’ın eşyayı çift olarak zıddıyla beraber diğer unsurlarla bütünleşecek şekilde yarattığı, bunun bütün varoluşların temeli ve varlığın ilkesi olduğu belirtilir (Kılıç, 2006, 40).

Genel olarak bakıldığında hayatın her alanında ikili yapıların varlığı dikkat çekmektedir. İki sayısı hem bir araya gelerek bütün olmayı hem de ayrı ve farklı olmayı ifade eder. İki beraberinde çatışma ya da uyumu getirir. Türkmen efsanelerinde çokça kullanılan bu sayı on iki efsanede karşımıza çıkmaktadır.

Aşkabat efsanesinde iki ülke, bu iki ülkenin iki padişahı ve bunların aşkı yasaklaması anlatılır. Konulan yasağa rağmen bu iki padişahın çocukları âşık olur. İki genç kaçar ve iki ülkenin lanetine uğrayıp ölürler (Erol Çalışkan, 2018, 18). *Aşıklar Kalesi*’nde kavuşamayan iki genç anlatılır. Bu gençler bedduaya uğrayıp iki tepeye dönüşür (Erol Çalışkan, 2018, 52). *Kızkale* ve *Yiğitkale*

efsanesinde kız kendini isteyenlere iki şart koşar. Bu şartları kimse yerine getiremeyince kendini nehre bırakır (Erol Çalışkan, 2018, 53). *Üstat Saygısı*’nda Kazak sahralarındaki iki mezarın efsanesi anlatılır. İki öğrenci üstatlarının başında ölünceye kadar yaşarlar. Bunlar ölünce iki mezar ortaya çıkar (Erol Çalışkan, 2018, 184). *İmtihan Yapılan İki Arkadaş Hakkında Rivayet* adlı efsanede hükümdar kendine komutan yapmak istediği iki arkadaşı sınava tabi tutar ve aralarına nifak sokmaya çalışır. İki arkadaş birbirilerine güvenirler ve nasiplerini alırlar (Erol Çalışkan, 2018, 195). *Maşat-Misserian*’da iki kardeşten biri düşmanı yenmek için Allah’a dua eder ve duası kabul olur. Diğer kardeşin müdahalesiyle anlaşmazlık çıkar, şehirleri yakılıp yıkılır (Erol Çalışkan, 2018, 91). *Yılanlar Niyetini Değiştirmes* adlı efsanede iki zıt karakter olan yılan ve insan arkadaş olur. Zamanla yılanın karakteri değişir ve birbirilerine zarar verirler (Erol Çalışkan, 2018, 222). *Eski Düşman*’ da iki eski düşman olan yaşlı tilki ve çakal birleşip insanları kandırmaya çalışırlar (Erol Çalışkan, 2018, 229). *Yer Yapıldığından Beri* efsanesinde iki kara güç olan yılan ve bukalemunun kavgası anlatılır (Erol Çalışkan, 2018, 244). *Yedigen*’ de yedi yıldızın yanında iki yıldız daha vardır. Bu yıldızlar Ak At ve Boz At olarak isimlendirilirler (Erol Çalışkan, 2018, 258). *Mazlum Han ve Silu* ile ilgili efsanede iki kale, bu iki kalede hüküm süren iki han vardır. Bu iki hanın arası zamanla bozulur (Erol Çalışkan, 2018, 265). *Ceza* isimli efsanede iki komşudan biri diğerini kıskanır ve bu kıskançlık sonucu Allah hasetlik edeni çubuğa dönüştürür (Erol Çalışkan, 2018, 268). *Abil ve Kabil* efsanesinde Âdem Ata ve Havva Ana’nın oğulları anlatılır. Bu iki kardeşten Abil kardeşine haset eder, bunun neticesinde olumsuz durumlar ortaya çıkar (Erol Çalışkan, 2018, 292).

İki sayısı beraberinde hem olumlu hem olumsuz durumları getirir. Efsanelere bakıldığında ise bu sayı beraberinde zıtlıkları ve bu zıtlıkların doğurduğu çatışmayı getirmektedir. Bir araya gelen iki kişi arasında uyum olsa dahi efsanenin devamında ya da sonucunda kutuplaşma ve ayrılık meydana gelir. İki kardeş, iki eski dost, iki düşman ya da iki komşu yan yana gelince tezat oluşur ve bunlardan iyi olan kazançlı çıkar.

1.3. “Üç” Sayısı

Birçok kültür ve dinde bir şekilde varlığını sürdüren “üç” sayısı, en çok değer atfedilen sayılardan biri olagelmıştır. Şamanizm inancına sahip toplumlar dünyanın gökyüzü, yeryüzü ve yeraltı gibi üç katmandan oluştuğuna inanmışlardır. Halk arasında da geniş yer edinen üç sayısı, Allah’ın hakkı üçtür gibi deyimlerle vurgulanmıştır. Üç sayısı Hristiyanlıkta ise baba, oğul ve kutsal ruh üçlemesiyle karşımıza çıkmaktadır (Erol Çalışkan, 2019, 187). Bunun yanı sıra İslam inancında Allah-Muhammed-Ali üçlemesi dikkat çekicidir. Üç sayısı birden ikiye oluşan dengesizliği, düalliteyi dengeleyen unsurdur; bir ve ikiye içine alır. Bu sayı “Kapsayıcı Sentez” olarak ifade edilir (Schimmel 2000, 69). İncelediğimiz Türkmen efsanelerinde “3” sayısı on iki efsanede karşımıza çıkmaktadır.

Aşkabat efsanesinde hünerli üç arkadaşın yolculuğu ve bu yolculukta yonttukları ağacın duayla güzel bir kıza dönüşmesi, bu kızın bir şehre giderek sevdiğini bulması ve evlenmesi anlatılır. Bu kavuşmayla *Aşkabat* şehri ismini bulur (Erol Çalışkan, 2018, 16). *Maru-Şahu-Cihan*'da üç kez duyulan sesle efsane başlar. Üçüz doğan bu çocuklara bu adları neden koyduğunu anlatan anneleri, babalarının ejderhayı öldürerek yaptığı kahramanlığa ithafen bu isimleri verdiğini anlatır. Bu isimler yapılan kahramanlığı kapsamaktadır (Erol Çalışkan, 2018, 29). *Sultanyaz Bey'in Kalesi* efsanesinde yetim kalan Sultanyaz'ın yaptığı kahramanlık ve bu kahramanlık sonucunda Sultanın onu huzuruna çağırması anlatılır. Sultan onun dileğini öğrenmek ister ve ona düşünmesi için üç gün mühlet verir. Üç gün sora huzura çıkan Sultanyaz padişahı koruyan bir bey olmasına izin vermesini ister. Sultanyaz padişahı izin alarak zor durumda olan halkını koruyan bir bey olur (Erol Çalışkan, 2018, 50). *Usta Kuşun Talebesi* adlı efsanede Han üç günlük yoldan gelen atlıyı gösteren bir minare yapılmasını ister (Erol Çalışkan, 2018, 84). *Keymir Kör'ün Tokadı* efsanesinde su doldurmaya giden üç gelin Keymir Kör'den oğullarının nasıl olacakları ile ilgili bilgi almak ister. Keymir Kör'ün bu üç oğlanı sınar ve üçüncü oğlanı över (Erol Çalışkan, 2018, 113). *Mirali ve Sultansöyün* efsanesinde kendisine itaat etmeyen üç ulusun beylerine sefer düzenlenir başarısız olunur fakat bu olay sonucunda kendisine yoldaşlık edecek Mirali ile tanışır (Erol Çalışkan, 2018, 132). *Kim Haklı?* efsanesinde yine Mirali ve Sultansöyün'ü arasında geçen olay anlatılmaktadır. Mirali Sultan'a ders vermek için üç sayısını kullanır. Bu durum efsanede şöyle geçmektedir:

Mirali ateşin üç adım uzağına çaydanlık koyup bağdaş kurup oturmaktadır...

Sultansöyün ona sinirlenip:

-Ey ahmak adam üç adımdaki çaydanlığa ateşin ısısı yetişir mi? diye sitem eder (Erol Çalışkan, 2018, 149).

Diyarbakir'in Rivayeti adlı efsanede Aşık Garip ve Şahsenem hikayesinin yazıya geçirilişi anlatılır. Şair bu hikâyeyi rüyasında görür, uyanınca eline kalemi alıp üç gün boyunca hiç durmadan yazar (Erol Çalışkan, 2018, 172). *Merdin Gözyaşı* efsanesinde Şah'ın derdine çare bulunması için üç gün mühlet verilir, üç gün fala bakılır ve çare aranır (Erol Çalışkan, 2018, 199). *Ceza* efsanesinde kötü niyetli adamın diktiği ağacın altına oturan adamın tepesine elma düşer. Adam şaşkınlığını ifade etmek için yakasına üç kere tükürür (Erol Çalışkan, 2018, 268). *Cimri Kişi ve Fakir Hakkında Rivayet* adlı efsanede yargılanan fakir aleyhine üç şahit olduğu söylenir (Erol Çalışkan, 2018, 300).

Bu örneklerde görüldüğü üzere üç sayısının varlığı genel olarak olumlu durumları ortaya çıkarmıştır. Üç sınırdır; üç kişinin yan yana gelmesi bütünlüğü oluşturur, üç isim bütün kahramanlığı kapsarken üç günlük mühletin sonunda mutlu son gerçekleşir. Yine üçüncü olan makbul kabul edilen ve güzel olandır. Üç aynı zamanda belli durumlar için yeterli olan sayı olmakla birlikte üç defa tekrar eden davranış korunmayı sağlar.

1.4. “Dört” Sayısı

İslamiyet’te ve halk inanışlarında “dört” sayısı bazı temel unsurları belirtmek için sıkça kullanılmaktadır. Dört unsur, dört mezhep, dört halife, Bektaşilikte dört kapı ifadeleri en belirginleridir (Yardımcı, 18 Aralık 2023). Bu ifadelerin ortak ve birleştirici noktası Tanrı’dır. Pythagoras felsefesinde dört sayısı tanrının gücünü temsil eder ve birleştiricidir (Kılıç, 2006, 43). Türkmen efsanelerinde bu sayı dört efsanede karşımıza çıkmaktadır:

Çarçev adlı efsanede coşarak akan nehir insanların hayatını zorlaştırır, nehrin suyunu durdurmak için Ali dört parmağını kullanır. Dört parmağını koyduğu suyun önünde dört ark oluşur (Erol Çalışkan, 2018, 15). *Maru-Şahu-Cihan*’da kadın dördüncü eş olmaya razı olmaz, Pehlivanla evlenir. Pehlivan kahramandır fakat efsanenin sonu mutlu bitmez ve Pehlivan ölür (Erol Çalışkan, 2018, 30). *Dört Başlı Akbalık* efsanesinde Nedir Şah rüyasında dört boynuzlu akbalık görür. Dört boynuzlu akbalık dört yurt olarak tabir edilir (Erol Çalışkan, 2018, 119). *Nevruz Rivayetleri* adlı efsanede Ömer Hayyam bir yılı dört parçaya böler (Erol Çalışkan, 2018, 247).

Bu efsanelerde dördün varlığı düzen ve dengeyi meydana getirir. Tek nehir dörde bölününce insanlar rahatlar, kadın dördüncü eş olayı kabul etmeyince denge bozulur ve zorluklarla karşılaşılır. Rüyada görülen dört, olumlu duruma tabir edilirken, düzen için bölüm yapılırken dört tercih edilir. Bu efsanelerde tek olanın dörde bölünmesi olumsuz bir durum yaratmaz.

1.5. “Yedi” Sayısı

Schimmel “yedi” sayısını “Bilgeliliğin Sütunları” olarak ifade eder (2000, 148). Mükemmellik sayısı olarak ifade edilen yedi aynı zamanda Tanrının dinlenme günü olmakla birlikte zamanın geçişine işaret eder (Schimmel, 2000, 148). Pythagoras felsefesinde ise yedi, ışık ve kuvvetin sembolü olmasının yanı sıra doğanın ebedi değişimini ve sonunda her şeyin birliğe döneceğinin ifadesi olarak görülmektedir (Kılıç, 2006, 47). Yedi sayısı Şamanizm, İslamiyet ve diğer kadim toplumlarda sıkça kullanılmaktadır. Bu sayı Türkmen efsanelerinde de yerini almıştır.

Maru-Şahu-Cihan adlı efsanede Gülayım kaleden çıkıp yedi günde yedi menzil yol kat eder. Olaylar nihayete erdikten sonra yedi gece-gündüz düğün yapılır (Erol Çalışkan, 2018, 29). *Küneürgeç Minaresi*’nde şehrin yedi kere bozulup yedi kere yapılması gerektiği ifade edilir (Erol Çalışkan, 2018, 74). *Usta Kuşun Talebesi*’nde Han ustadan yedi kıtada, yedi iklimde belli olacak bir köşk yapmasını ister (Erol Çalışkan, 2018, 83). *Maşat-Misserian* efsanesinde Maşat kubbesiyle Misserian minareleri arasında yedi menzil yol olduğu söylenir (Erol Çalışkan, 2018, 91). *Yıldızgören* efsanesinde çocuğu olamayan padişah rüyasında yedinci yıl Kadir Gece’sinde kuyruklu yıldız doğacağını kendisine bir evlat nasip edileceğini görür (Erol Çalışkan, 2018, 153). *Cemilcan* aslı efsanede Yahudi çocuk yedi yaşında Necmettin Kübra’ya talebe olur (Erol Çalışkan, 2018, 180).

İmtihan Yapılan İki Arkadaş Hakkında Bir Rivayet'de padişah bir şeye karar vermeden önce yedi ölçüp bir biçtiğini ifade eder (Erol Çalışkan, 2018, 196). *Arzıgül* efsanesinde kızın yedi yiğit abisi vardır ve abileri kız kardeşlerini korur (Erol Çalışkan, 2018, 205). *Köpeğe Dönüşen Baba ve Oğul Hakkında Bir Rivayet* adlı efsanede babası köpeğe dönüşen çocuk bu köpeğe yedi yıl bakar. Sonunda oğlunun hürmetine bu baba tekrar insana dönüşür (Erol Çalışkan, 2018, 230). *Peri Güvercini'nde* "Yedi güvercinden biri periymiş." diye bir söz olduğu ifade edilir ve bu sözle ilgili rivayet anlatılır (Erol Çalışkan, 2018, 232). *Yedigen* efsanesinde yedi yıldızdan ve bu yedi yıldızın yanında yer alan iki yıldızdan bahsedilir (Erol Çalışkan, 2018, 258). *Mazlum Han ve Sılu'da* kötü insanın davranışlarının sonucunu belirtmek için "Bir yamanın yedi yere zararı yeter." sözüne yer verilir (Erol Çalışkan, 2018, 267). *Sinirli Çiftçi* efsanesinde ise Hızır Ata kızdığı çiftçinin tarlası yeşermesin diye toprağa emir verir fakat çiftçi yedi kere sürüp yedi kere ektikten sonra toprak bunu unuttur. Tarla yeşerir (Erol Çalışkan, 2018, 295).

Efsanelere bakıldığında yedi sayısı ihtiyaç duyulan bekleme süresini, sonuca varmak için tekrarlanması gereken davranışın sayısını ifade etmek için kullanılmıştır. Bu efsanelerde olay başlamadan ya da bir durum ortaya çıkmadan önce belli bir olgunlaşma süresine ihtiyaç duyulur, bu sürenin ifadesi yedidir. Değişimin tam olarak olması, olayların nihayete ermesi için tamam olma sayısıdır. Yedi iklim, yedi kıta şanın ulaşacağı son noktadır. Olaylar nihayete erdikten sonra eğlence süresi yine yedi olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.6. "Kırk" Sayısı

Kutsal anlamlar yüklenen ve sıkça kullanılan sayılardan biri de kırktır. Orta Doğu, İran ve Türkiye'de yaygın olarak kullanılan bu sayı büyük sayıların en büyüleyicisidir. Hazırlama ve tamamlama sayısıdır (Schimmel, 2000, 265). Bu sayı verilen bir mühleti, bu mühlet içindeki hazırlığı ifade eder. Aslında bir toparlanma ve sonuca erme süresidir.

Türk kültüründe çok önemli bir anlam taşıyan kırk sayısı özellikle doğum ritüelleri içinde de kendini gösterir. Anadolu'da yeni doğum yapmış kadının çocuğunun bezleri kırk gün dışarı asılmaz. Aynı günlerde doğum yapan kadınlar birbirlerini kırk gün görmemeye dikkat ederler. Eğer görürlerse çocukları kırk basar diye yıkarlar. Doğumdan sonra ilk kırk gün içinde her on günde bir olmak üzere anne ve bebek kırklanır. Son kırklama kırkını bastırmayalım diye 38. veya 39. gün yapılır (Erol Çalışkan, 2017, 461).

Aşkabat efsanesinde kırk gün kırk gece düğün yapılır (Erol Çalışkan, 2018, 17). *Maru-Şahu Cihan'da* uzak diyarlara gidecek Gülayım kırk günlük yol masrafı alır (Erol Çalışkan, 2018, 29). *Akkale* efsanesinde yiğit yuha denilen yılanlarda kurtulmak için kırk kulaç yerin altında kırk demir kapısı olan bir kale yaptırır ve yılanları buraya hapseder (Erol Çalışkan, 2018, 45). *Küneürgeç*

Minaresi kırk sayısının çokça kullanıldığı efsanelerden biridir. Efsanede Padişahın oğlu seyahate çıkmak için yanına kırk tane yiğit alır. Yine bu efsanede yuvha denilen yılanın, kırk yıl bir yerde insan sesi duymadan kalırsa ejderhaya dönüşeceği ifade edilir. Bu yuvhadan kurtulmak için kırk araba, kırk at, kırk araba çürümüş saman, kırk araba odun kullanılır. Yuvhadan kurtulunca kırk gün kırk gece düğün yapılır (Erol Çalışkan, 2018, 77). *Kübra'nın Gölü'nde* gölün etrafına kırk tane sandalye konur (Erol Çalışkan, 2018, 95). *Kırk Kız Ata* efsanesinde Köymen dağındaki bir obada kırk kız arkadaşın yaşadığı ifade edilir. Kırk kız, kâfirler kendilerine zarar vermesin diye taşla dönüşür (Erol Çalışkan, 2018, 103). *Mirali ve Sultansöyün'de* çocuk evini tarif etmek için kırk mızraklı ev ifadesini kullanır. Bu efsanede kırk dereden su getirmek deyimi de yer almaktadır (Erol Çalışkan, 2018, 135). *Kim Haklı?* efsanesinde padişah Horasan dağlarının tepesine çıkıp kırk yorganın altında bir gece geçirip ölmeden sabahlayana boyunca altın vereceğini söyler (Erol Çalışkan, 2018, 148). *Arzıgül'de* sürekli görücü gelen kızın kapısına kırk silahlı adam gelir (Erol Çalışkan, 2018, 205). *Haksız Yere Suçlanan Baba ve Oğul* efsanesinde baba ve oğula kırk kırbaç vurulur (Erol Çalışkan, 2018, 282).

Kırk sayısı bu efsanelerde yeterli olan miktarın ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Efsanelerde yolculuk için kırk günlük masraf almak, düşmandan kurtulmak için kırk demir kapı, kırk at, kırk araba yeterli olan miktardır. Bununla beraber olayların başlaması için kırk kız, kırk sandalye kullanılır. Ceza verilirken tercih edilen yeterli olan yine kırk olarak karşımıza çıkar.

Sonuç

Halkın gelenek, görenek ve inançlarının taşıyıcısı olan halk edebiyatı ürünlerinin içinde insana dair olanı her daim görmek mümkündür. Özellikle inançla bağlantılı unsurlar bu ürünlere yansımış; zamanla temel anlamlarının dışında, belli anlamlar yüklenerek ve farklı işlevlerde kullanılmışlardır. Halk inancının yansımalarını diğer türlerde olduğu gibi efsanelerde de görmek mümkündür. Halkın içinden çıkmış bu efsanelerde değişmeyen ya da benzer özellik gösteren unsurlar yer almaktadır. Bu unsurlardan biri de sayılar olarak karşımıza çıkmaktadır

Geçmişten günümüze belli amaç ve anlamlarda kullanılan sayıların varlığı hala korunmakta ve toplumlarda belli ritüellerde kullanılmaktadır. İnanç doğrultusunda kutsiyet kazanan bu sayıların Türkmen efsanelerinde kullanımı tesadüfi değildir. Çalışmamızda belli anlamlar yüklenen sayıların Türkmen efsanelerinde tekliği, mükemmelliği, bozulmamasıyla da kurulması gereken düzeni, çatışmaları, zıtlıkları, dengeyi, yeterliliği ya da yetersizliği, hazırlık sürecini, tamamlanmayı ifade etmek için kullanıldığı görülmüştür.

Sayıların çok eski dönemlerden itibaren kullanılması ve köklü bir geçmişe sahip olması zamanla bu sayıların işlevlerini ve sayılara yüklenen anlamları çeşitlendirmiştir. Bununla

beraber sayıların anlamları çeşitlense dahi bu sayıların kullanıldıkları yerlerde benzer sonuçları doğurdıkları görülmektedir. Türkmen efsanelerinde; bir sayısının kullanıldığı efsanelerde eşsiz ve mükemmel olma gerekliliği doğar, iki sayısının varlığında ise kimi durumlar haricinde çatışma, olumsuz durumlar meydana gelir ve zıtlıklar kendini gösterir. Üç sayısının bu efsanelerde kullanıldığı durumlarda yan yana gelen üç kişi dengeyi oluşturmaya ya da yeni durumun ortaya çıkmasını sağlar. Dört sayısı, bir sayısının parçalara bölünmesinden oluşur; temeli bir sayısına dayanır. Bu efsanelerde kullanımı mevcut düzene ya da oluşacak düzene işaret eder. Yedi sayısı olgunlaşma süresini, yeterliliği ifade ederken İslamiyet'te çokça kullanılan kırk sayısı Türkmen efsanelerinde süreci ve süreç sonundaki tamamlanmayı ifade etmek amacıyla kullanılmıştır.

Kaynaklar

- Alptekin, Ali Berat. *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1997.
- Anohin, Andrey Viktoroviç. *Altay Şamanlığına Ait Materyaller*. çev. Zekeriya Karadavut. Konya: Kömen Yayınları, 2006.
- Aslan, Ensar. *Türk Halk Edebiyatı*. Ankara: Maya Akademi, 2008.
- Çetinkaya, Bayram Ali. "İhvân-ı Safâ Felsefesinde Sayıların Gizemi Üzerine Bir Çözüm Denemesi". *Felsefe Dünyası* 37 (2003): 87-121.
- Durbilmez, Bayram. "Kırım Türk Halk Anlatılarında Sayı Simgeçiliği". *Millî Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi* 76 (2007): 177-190.
- Erol Çalışkan, Şerife Seher. *Türkmen Efsaneleri Üzerinde Bir Araştırma (İnceleme-Metinler)*. İzmir: EÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmış Doktora Tezi, 2012.
- Erol Çalışkan, Şerife Seher. "Anadolu Kültüründe Doğum ve Cinsiyet Belirleme Ritüelleri". I. Uluslararası Dil ve Edebiyatta Modernleşme ve Gelenek Sempozyumu Bildiriler Kitabı (04-06 Ekim 2017). ed. Sema Noyan- Enver Kapağan. 1/457-469. Karabük: Karabük Üniversitesi Yayınları, 2017.
- Erol Çalışkan, Şerife Seher. *Türkmen Efsaneleri*. Ankara: Gece Akademi, 2018.
- Erol Çalışkan, Şerife Seher. "Alpamiş Destanında Sayıların Anlamları ve Değerlendirilmesi Üzerine Bir İnceleme". *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 14 (2019): 183-197.
- Kılıç, Cevdet. "1 ile 10 Arası Sayılar Metafiziği (Pythagorasçı Sayıların Sembolizminin Dini ve Felsefi Düşüncelerdeki Yeri)". *Felsefe Dünyası* 43 (2006): 31-55.
- Schimmel, Annemarie. *Sayıların Gizemi*. çev. Mustafa Küpüşoğlu. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2000.

Yardımcı, Mehmet. “Geleneksel Türk Kültüründe ve Âşıkların Dilinde Sayılar”. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi*. Erişim 18 Aralık 2023.
<https://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/18.php>

Yücel, Ümmühan. *Türk Halk İnanışlarında Sayılar*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.